

Posveta dana

Ivković-Mandac, Valentina

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Catholic Theology / Sveučilište u Splitu, Katolički bogoslovni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:202:586214>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-04**

Repository / Repozitorij:

[Repository of The Catholic Faculty of Theology
University of Split](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

SVEUČILIŠTE U SPLITU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET
TEOLOŠKO-KATEHETSKE STUDIJE

VALENTINA IVKOVIĆ - MANDAC

Posveta dana

Završni rad

Split, 2024.

Sadržaj

UVOD.....	4
1. VRIJEME.....	5
1.1. Kozmički ritmovi.....	5
1.2. Povijest mjerenja vremena.....	7
1.3. Religijska percepcija vremena.....	9
2. POSVETA VREMENA IZVAN KRŠĆANSTVA.....	11
2.1. Posveta vremena u pretkršćanskim religijama.....	11
2.2. Vrijeme u današnjim istočnjačkim religijama.....	14
2.3. Posveta vremena u judaizmu i islamu.....	17
3. KRŠĆANSTVO.....	20
3.1. Posveta dana – liturgija časova.....	20
3.2. Posveta godine – liturgijska godina.....	23
ZAKLJUČAK.....	25
BIBLIOGRAFIJA.....	26
IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI.....	28
ABSTRACT.....	29

SAŽETAK

Ključne riječi: posveta, dan, liturgija, vrijeme, časoslov, molitva, krunica

Ovaj rad istražuje ulogu i značenje posvete dana u katoličkoj crkvi. Istraživanje je napravljeno na način da smo prvo proučili kako je uopće došlo do pojma posvete dana. Što je to utjecalo na takvo vjersko ponašanje. Posveta je proučena iz samih temelja svojeg postojanja, od prvih religija sve do danas. Neminovno, posveta proistječe iz ljudskog straha pred nepoznicama. Poganske religije su žrtvovalе svoje prvorođence kako bi se bogovi umilostivili i pružili im blagostanje i mir. Kršćanska posveta vremena je vezana na tu istu povijest. Kršćani su prilikom pokrštavanja pogana nužno pokrštavali i njihove običaje. Prilikom preuzimanja tuđih običaja događa se veliki utjecaj na razvitak kršćanske molitve i običaja. Tako da susrećemo blagdane koju se pandan nekim poganskim blagdanima. Te pronalazimo na planinskim prostorima ili raznim hramovima obojenost dvostrukim značenjem, koji su bili nekada posvećeni poganskim bogovima, a danas su posvećeni svetcima kojima se pripisuju slične moći. Razvoj kršćanske posvete dana je uređivan višestruko, raznim saborima, dokumentima i dekretima koje su pape odobrile. Tako da i današnja forma posvete dana nije vječna, nego je podložna promjenama vremena.

UVOD

Posveta dana je središte kršćanske duhovnosti, koja oblikuje svakodnevni život vjernika pomoću molitve, meditacije, obreda i raznih drugih duhovnih praksi. Kršćani svaki novi dan promatraju kao novu priliku da se približe Bogu i podaju mu hvalu. Ovakva duhovna praksa se razvijala kroz stoljeća i bila je prisutna kod mnogih poganskih religija, a prisutna je i danas u drugim ne kršćanskim religijama. Duhovne prakse služe, u raznim religijama, za oblikovanje vjerničkog identiteta te da se ojača povezanost vjernika sa Bogom i zajednicom.

Vrijeme je jedna od najvažnijih dimenzija ljudskog postojanja, a njegovo razumijevanje i organizacija ključni su za svaki aspekt života. Kako bi razumjeli sam razvitak kršćanske posvete dana proučit ćemo kako je nastalo vrijeme u današnjem pojmu i kako se razvijalo. Ovdje će biti potrebno navesti i obrednost poganskih religija koje su starije od židovstva i kršćanstva.

Kroz povijest, kršćani su razvili strukture i rasporede koji pomažu, ne samo u organizaciji dana, nego i u svijesti o Božjoj prisutnosti. Još od vremena apostola, kršćani su uzlazili u hram na molitvu. Dakako nastavljajući židovsku tradiciju iz koje su potekli. Razvojem kršćanstva i osnivanjem prvih monaških samostana, razvija se liturgija časova, koja je strukturirana na način da su cijeli dan i cijela noć prožete molitvom psalama i hvalospjeva. Liturgija časova se kroz stoljeća razvijala i prilagođavala s obzirom na promjene u teologiji i u strukturi redovništva i svećenstva. Danas, u modernom svijetu koji neprestano ubrzava, posveta dana može predstavljati izazov, ali isto tako može pružiti ravnotežu i dubinu koja je danas potrebna vjernicima, kako bi pronašli unutarnji mir.

Rad je podijeljen na tri poglavlja koja će prikazati različite aspekte vremena i posvete dana, poglavito u kontekstu kršćanstva. U prvom poglavlju ćemo prikazati vrijeme kroz tri aspekta, kozmički ritmovi koji su vidljivi u prirodi, mjerenje vremena te psihološki učinak vremena na čovjeka. Drugo poglavlje će prikazati shvaćanje vremena kroz prizmu poganskog i biblijskog shvaćanja. Te na poslijetku treće poglavlje donosi objašnjenje kršćanske posvete dana, kroz povijest i danas nakon reforme II. Vatikanskog sabora.

1. VRIJEME

Definiciju vremena nemoguće je objediniti u jednu rečenicu, jer vrijeme kao fenomen možemo promatrati iz više perspektiva. Različita polja ljudske djelatnosti različito pristupaju ovoj stvarnosti, pa je stoga logično i različito doživljavaju i eventualno definiraju. Ipak svi imaju jednu zajedničku premisu, a to je da vrijeme prolazi ili kako se često još u kolokvijalnom govoru može čuti „teče“. Protok vremena je glavno obilježje te stvarnosti. Kako rekospo pristupi proučavanju protoka vremena različiti su i višestruki. Tako imamo vrijeme u znanosti, npr. fizika, astronomija, gdje su određeni vremenski intervali uzeti kao fizičke jedinice. Sa jezičnoga aspekta (barem u slavenskim i/li romanskim jezicima) zanimljiva je uporaba pojma u meteorologiji, gdje se pojam vrijeme koristi a klimatsko meteorološke datosti, a i u našem kontekstu za označavanje kronoloških elemenata, prolaznosti i trajanja. Također pored prirodnih znanosti i humanističke znanosti imaju koncept i pojam vremena (kronološkoga), koji je usko temeljen na protoku vremena i određenim intervalima koji se vežu uz fiziku i astronomiju (npr. godina, i posljedično izvedenice desetljeće, stoljeće). Konačno iz premise da vrijeme „teče“, svima je u shvaćanju i poimanju vremena zajednički nazivnik *trajanje* nečega, neke stvarnosti. Vrijeme je „razdoblje od minuta, sati, dana, tjedana, ili kada se nešto događa ili netko nešto radi“¹. Do pojma shvaćanja vremena kako ga danas vidimo zaslužni su ljudi koju su živjeli prije mnogo tisuća godina. Oni su svojim zapažanjem u prirodi uočili ono što mi danas zovemo ciklusi u prirodi. Ciklusi ili ritmovi koji označavaju rotaciju planeta Zemlje, revolucije oko Sunca i utjecaj Mjeseca na Zemlju.

1.1. Kozmički ritmovi

Međusobni utjecaju planeta jednih na druge se objedinjeno nazivaju kozmički ritmovi. Najosnovniji kozmički ritmovi koji proizašli iz ljudskog opažanja su: smjena dana i noći, izmjene godišnjih doba, plima i oseka. Opažanje ovih ritmova u ljudima izaziva prirodni nagon prilagodbe. Najjednostavniji primjer jest primjer ustajanja – odlaska na dnevni posao i lijeganja – odlaska na počinak uvjetovan smjenom dana i noći.

„Svakodnevno smo svjedoci prividnog kruženja sunca po nebeskom svodu. Ono izlazi na istoku, u podne dolazi u najvišu točku iznad obzora i na koncu zalazi na zapad.“² Dnevni ritam ili rotacija Zemlje je najvidljivija vremenska promjena. Promjena koja se uočava svaki

¹ A. S. E. u: *The Encyclopedia Britannica, A dictionary of arts, sciences, literature and general information*, 22, 1910. s. v. „time“

dan i nije potrebno neko duže vrijeme da se uoči da ta promjena postoji i utječe na ljudski život. „Ovo je najznačajniji bioritam za sve organske oblike života i poznat je kao cirkadijalni ritam.“³ Još jedna iznimno važna pojava, vidljiva svaki dan, jest plima i oseka pod utjecajem gravitacijskih sila između Mjeseca, Zemlje i Sunca.

Pojaва koja je specifična i uočljiva na godišnjem planu jest, tzv. godišnji ritam, odnosno Zemljina revolucija kada „zbog prividnog godišnjeg gibanja Sunca, dolazi do izmjene godišnjih doba“⁴. Prema svim ovim pojavama, koje je čovjek uočio, dan je podijeljen na dan i noć. Kao što u knjizi Postanka piše: „I načini Bog dva velika svjetlila – veće da vlada danom, manje da vlada noću – i zvijezde.“⁵ U odnosu ovih dvaju nebeskih svjetlila postoje neka odstupanja, te s obzirom na to imamo solsticij, ekvinocij i pomrčinu. Solsticij ili suncostaj (lat. *solstitium*) je „vrijeme kada Sunce u godišnjem gibanju nebeskom sferom postigne najveću pozitivnu deklinaciju +23°27' (ljetna solsticijska točka), odnosno najveću negativnu deklinaciju od –23°27' (zimna solsticijska točka)“⁶. Ljetni solsticij označuje početak ljeta na sjevernoj Zemljinoj hemisferi, dok na južnoj hemisferi počinje zima.⁷ Ekvinokcij ili ravnodnevice (lat. *aequinoctium*) označava „trenutak kada Sunce u prividnom godišnjem gibanju nebeskom sferom stigne na nebeski ekvator, tj. u proljetnu ili jesensku točku“⁸. Ravnodnevice se događa dvaputa u godini, proljetna ravnodnevica oko 21. ožujka i jesenska oko 23. rujna.⁹ I zadnja pojava jest pomrčina ili eklipsa što znači „zaklanjanje jednoga svemirskog tijela drugim ili ulazak jednoga svemirskog tijela u sjenu drugoga“¹⁰. Zbog eliptične staze Mjeseca pomrčina Sunca može biti totalna (potpuna), anularna (prstenasta), parcijalna (djelomična) i hibridna.¹¹ Sve ove pojave ostavile su veliki utisak na čovječanstvo, koje je tim pojavama pripisivalo nadnaravne moći.

² D. Špoljarić, Kako dokazujemo dnevni i godišnji smjer Zemljine vrtnje, *Kartografija i geoinformacije*, 13 (2014.) 22, 99.

³ Lat. *circa* - otprilike i *dies* - dan. *Encyclopedia Britannica* : <https://www.britannica.com/video/179750/rhythms-circadian> (17.07.2024), s. v. change of day and night

⁴ Špoljarić, 99.

⁵ Post 1, 16

⁶ *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža <https://enciklopedija.hr/clanak/solsticij> (17.07.2024.) s. v. solsticij

⁷ Usp. Isto.

⁸ *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža <https://enciklopedija.hr/clanak/ekvinokcij> (17.07.2024.) s. v. ekvinocij

⁹ Usp. Isto.

¹⁰ *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža <https://enciklopedija.hr/clanak/pomrcina> (17.07.2024.) s. v. pomrčina

¹¹ Usp. Isto.

1.2. Povijest mjerenja vremena

Povijest korištenja i zabilježbe ovih ritmova kojima se mjeri vrijeme jest duga. Ipak iz naše perspektive „povjesničari malo znaju o detaljima mjerenja vremena u pretpovijesnim razdobljima. Ali gdje god arheolozi kopaju, obično otkriju da su se u svakoj kulturi neki ljudi bavili mjerenjem i bilježenjem protoka vremena.“¹² Stare civilizacije su svaka na svoj način zapisivale i bilježile vrijeme, koliko je bilo civilizacija toliko je bilo i načina zapisivanja vremena. Stari Sumerani „u dolini Tigrisa i Eufrata razvili su kalendar koji je godinu podijelio na mjesece od 30 dana, dan podijelio na 12 razdoblja i podijelio ta razdoblja u 30 dijelova“¹³. Egipćani su godinu poprilično nejasno odredili u dvanaest mjeseci prema Mjesečevim mijenama i prema plavljenju rijeke Nil. „Godina je bila podijeljena u tri razdoblja ili godišnja doba od po četiri mjeseca.“¹⁴ Svaki mjesec je bio određen nekom radnjom iz svakidašnjeg života. Mjeseci nisu imali imena, ali imali su bogove zaštitnike.¹⁵ Babilonci su koristili „godinu od 12 lunarnih mjeseci koji su se izmjenjivali od 29 i 30 dana, što je rezultiralo godinom od 354 dana“¹⁶, za razliku od Maja koje su se uz Sunce i Mjesec oslanjale „i na planet Veneru kako bi uspostavile kalendare od 260 i 365 dana“¹⁷. Julije Cezar je 46. godine prije Krista „zadužio aleksandrijskog astronoma Sosigena da revidira kalendarski sustav“ i tom revizijom dobivamo julijanski kalendar koji je bio opće prihvaćen do 1582. godine. Kada je zbog nedostatka od 10 dana u godini papa Grgur XIII. izdao dekret o doradi julijanskog kalendara, tada je isusovački astronom Christoph Clavius osmislio ono što mi danas zovemo gregorijanski kalendar, koji nadodaje prijestupnu godinu.¹⁸ Papinskom bulom *Inter gravissimas* 1582. godine, zbog razilaženja tropske i kalendarske godine, dan nakon blagdana sv. Franje Asiškog trebao je biti 15. listopada, a ne 05. listopada.¹⁹ Hrvatski narod je imao brojanice koje su služile za „pučko mjerenje vremena u trojednim razdobljima od Petrova do Božića (Slavonija, bački Bunjevci); u Konavlima *trikavci*, u Poljicama *potrice*“²⁰.

¹² *Encyclopedia Britannica*: <https://www.britannica.com/list/22-questions-about-time-and-timekeeping-answered> (17.07.2024.) s. v. history of timekeeping

¹³ Isto.

¹⁴ Isto.

¹⁵ *Encyclopedia Britannica*: s. v. history of timekeeping

¹⁶ Isto.

¹⁷ Isto.

¹⁸ *Encyclopedia Britannica*: <https://www.britannica.com/science/calendar/The-Gregorian-calendar> (13.09.2024.) s. v. the Gregorian calendar

¹⁹ *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža

<https://enciklopedija.hr/clanak/brojanice> (18.07.2024.) s. v. mjerenje vremena

²⁰ Isto.

Nakon kalendara i određivanja dijelova godine, mjeseci i dan je dobio svoju preciznu omeđenost. Dan je podijeljen na izmjenu svjetla i tame, odnosno na izmjenu dana i noći. Trajanje dana je određeno najlakšim mjernim pokusom – suncem i podijeljen je na satove. Tom podjelom dolazi do razvoja mjernog sredstva koje se naziva praktično sat. Postoji više vrsta satova: sunčani, vodeni i atomski. Sunčani sat je „ najstarija vrsta uređaja za mjerenje vremena, koji pokazuje doba dana položajem sjene nekog predmeta izloženog sunčevim zrakama“²¹. Za razliku od sunčanog sata atomski sat je „tip sata koji koristi određene rezonantne frekvencije atoma (obično cezija ili rubidija) za mjerenje vremena s iznimnom točnošću“²² i nije ovisio o promatranju nebeskih tijela kao ni vodeni sat.

Današnje napredovanje tehnologije donijelo je nove vrste satova (mehanički, kvarcni i digitalni). Zajedno s napredovanjem tehnologije napredovalo je cijelo čovječanstvo te je postalo globalno selo. Što znači da je trebalo učiniti nekakva usklađivanja. Usklađivanja su se dogodila na mnogim područjima, tako da danas velika većina zemalja upotrebljava isti gregorijanski kalendar, vremenske zone, nazive za dva velika vremenska razdoblja, mjesece, dane u tjednu. Svaka od navedenih odrednica u sebi duboko nose pečat vremena.

Točka preokreta cijelog čovječanstva označena je Kristovim rođenjem, tako da cijeli svijet za događaje koji su se dogodili prije Kristova rođenja koristi kraticu BC (before Christ) što znači prije Krista i AD (lat. *anno Domini*) što znači godine Gospodnje i koristi se za datiranje događaja nakon Kristova rođenja. Pod utjecajem nekršćanski struja, u novije vrijeme, češće se čuje izraz prije/poslije naše ere. Nije samo kršćanstvo ostavilo traga na nazivima koji određuju vrijeme. Mjeseci u godini su bili posvećeni bogovima poganskih religija tako da je svaki mjesec ime dobio upravo po bogu kojemu je posvećen²³. Dani u tjednu su također nazvani po imenima bogova ili nebeskih tijela²⁴. U kontekstu latinskog svijeta više su razumljivi romanski nazivi: *diēs Sōlis*, *diēs Lūnae*, *diēs Mārtis*, *diēs Mercuriī*, *diēs Iovis*, *diēs Veneris*, *diēs Sāturnī*, iz kojih je vidljivije kojem nebeskom tijelu su posvećeni. Dok su stari Slaveni četvrtak posvetili bogu Perunu, a petak božici Mokoš.

²¹ *Encyclopedia Britannica*: s. v. history of timekeeping

²² (siječanj-*Janus*; veljača-*Februalia*; ožujak-*Mars*; travanj-po riječi *aperire* što znači otvoriti, pupanje cvjetova i stabala; svibanj-*Maiesti*; lipanj-*Junoni*; srpanj-*Cezaru*, koji je rođen u ovom mjesecu; kolovoz- *Augustu*; zadnja četiri mjeseca imaju brojčana značenja: rujanj-*septem*; listopad-*octo*; studeni-*novem*; i prosinac-*decem*) - *Encyclopedia Britannica* : <https://www.britannica.com/list/22-questions-about-time-and-timekeeping-answered> (17.07.2024.) s. v. history of timekeeping

²³ *Encyclopedia Britannica*: s. v. history of timekeeping

²⁴ Isto.

1.3. Religijska percepcija vremena

Vrijeme, osim onog izvanjskog utjecaja, ima i unutarnji utjecaj na čovjeka. Svaki čovjek ima svoju osobnu percepciju „protoka vremena, doživljaj trajanja nekog događaja, trajanja odijeljenosti događaja te slijeda događaja“²⁵. Strah od vremena je prisutan jer „vrijeme posjeduje tri neotuđiva svojstva“²⁶, vrijeme je nepovratno, ono je mjera događaja u ovom svijetu i naizgled beskonačno²⁷. Osobna percepcija vremena ovisna je o našem zadovoljstvu ili nezadovoljstvu u određenom trenutku. Ako se bavimo s nečim što nam je zanimljivo ili zabavno – vrijeme brže prolazi, dok vrijeme sporije prolazi - ako se bavimo ne zanimljivim stvarima ili nam je dosadno. Sama percepcija se s godinama mijenja. Kada smo u dječjoj dobi izgleda nam da nikada nećemo odrasti, a kada odrastemo naizgled brzo starimo.

Današnja percepcija vremena se uvelike promijenila unazad 100 godina. Odgovornost za to snosi utjecaj modernog načina življenja. Život u prebrzom dotoku informacija i komuniciranja bez većih prepreka. Nije više potrebno čekati da vijesti ili pisma prevale fizičku udaljenost ili da ih objave neki službeni portali. Vijesti pomoću interneta putuju u rekordnom vremenu s jednog kraja zemlje na drugi. Sve nam je dostupno sad i odmah.

Narušena je prvotna percepcija vremena. Današnja moderna tehnologija je napravljena kako bi čovjeku olakšala poslove, što znači napravljena je da skрати vrijeme izvedbe određenih zadataka. Dogodilo se upravo suprotno! Čovjek žudi za još većim napretkom, što opterećuje. Tako danas sve češće čujemo fraze poput „nemam vremena“, „ne stignem“. Čovjek je izložen izvršavanju više zadataka istovremeno, stresu i anksioznosti. Rijetko ćemo susresti čovjeka koji ima izdvojen dio dana bez distrakcija, koje može posvetiti duhovnom rastu.

Poimanje vremena, može se još dijeliti na cikličko i linearno. Takvo shvaćanje imalo je utjecaja na mnoge religijske obrede. Cikličko vrijeme obuhvaća promjene u vremenu koje se ponavljaju u pravilnim razmacima. Golim okom vidljive take promjene u prirodi jesu: izmjena godišnjih doba, plima i oseka. Mnoge drevne religije (poput kineske, indijske i mayanske) su imale ciklički vid vremena usvojen u svojim religijskim tradicijama. Tako

²⁵ *Encyclopedia Britannica*: <https://www.britannica.com/science/calendar/The-Gregorian-calendar> (13.09.2024.) s. v. the Gregorian calendar

²⁶ *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža <https://enciklopedija.hr/clanak/brojanice> (18.07.2024.) s. v. mjerenje vremena

²⁷ *Encyclopedia Britannica*: <https://www.britannica.com/technology/sundial> (17.07.2024.) s. v. history of timekeeping

primjerice hinduisti i budisti u stalnosti vremenskih mijena stvaranja i uništenja vide karmu i reinkarnaciju²⁸. Takav način gledanja vremena nema povezanu prošlost, sadašnjost i budućnost, nego sve što se događa po ponavljajućem obrascu. Drugi vid vremena je linearni, koji obuhvaća ideju vremena koja je povezana u jednom toku. Ovakva percepcija označava događaje koji se odigravaju jednosmjerno s uzrokom i posljedicom. Linearno vrijeme je elementarno za judeo-kršćansku i islamsku tradiciju. Linearno vrijeme je razdoblje koje obilježava napredak.

²⁸ *Encyclopedia Britannica*: s. v. history of timekeeping

2. POSVETA VREMENA IZVAN KRŠĆANSTVA

Jednostavnim opažanjem protoka vremena uočiti je da se vrijeme ne može vratiti, stoga moramo iskoristiti ovo vrijeme koje imamo sada. U tom smislu nije rijetkost (stariji mlađima!) čuti savjete „iskoristi vrijeme koje imaš sada, poslije će ti biti žao“. Zbilja to je istina, ali dok to pojedinac shvati prođe određeno vrijeme. Način korištenje vremena je uvjetovano odgojem, samodisciplinom, ambicijama. S toga ne čudi što je svaki čovjek drugačiji u tom pogledu: naime, radi raznih okolnosti kao da nekome uvijek manjka vremena i suprotno. Korištenje vremena je bilo određeno i pripadnosti određenim religijama ili civilizacija. Počevši od obrednih rituala i molitava do izvršavanja zanatskih poslova koji su omogućavali preživljavanje. Pokušat ćemo prikazati shvaćanje i tumačenje vremena u različitim religijama u kojima su pripadnici raznih religija vremenskim pojavama pripisivali nadnaravne moći. Razvijali su složene kalendarske sisteme, po kojem je svako vrijeme dobilo svoj aspekt. Razmotrit ćemo kako su to razne religije koristile odnosno posvećivale to vrijeme.

2.1. Posveta vremena u pretkršćanskim religijama

Čovjek uočavajući razornu silu i moć prirode, postaje religiozan²⁹, jer je uvjeren da postoji neko više biće (ili više njih ^{postoji i politeizam!!!}) od njega. Nemoćan i malen pokušava udobrovoljiti tom biću / tim bićima, kojemu s vremenom pridaje naziv božanstvo, bog. Izraz žrtva i žrtvovanje potječu od lat. pojam *sacrificium*, kao kombinacija dviju riječi *sacrum* (sveto, sakralno) + *facere* (činiti, djelovati) = učiniti nešto svetim. Žrtvovanje s vremenom postaje kompleksan čin ovijen obrednim gestama i zauzima važno mjesto u ljudskom životu. Do te mjere da se mnoge radnje podliježu upravo obredima. Na tom tragu i vrijeme u kojem se obred i/li žrtva vrše, sakralizira se, a preko njega se traži i daljnja posveta vremenskih perioda. Nije neobično stoga da se i samo vrijeme dijeli na sveto i profano, vrijeme obilježeno obrednim djelovanjima i vrijeme obavljanja svakodnevnog posla. „Religiozno sudjelovanje u nekom blagdanu pretpostavlja izlazak iz "svakodnevnoga" vremenskog trajanja i povratak u mitsko vrijeme što ga reaktualizira sam blagdan.“³⁰ Upravo izmjene

²⁹ (siječanj-*Janus*; veljača-*Februalia*; ožujak-*Mars*; travanj-po riječi *aperire* što znači otvoriti, pupanje cvjetova i stabala; svibanj-*Maiesti*; lipanj-*Junoni*; srpanj-*Cezaru*, koji je rođen u ovom mjesecu; kolovoz- *Augustu*; zadnja četiri mjeseca imaju brojčana značenja: rujanj-*septem*; listopad-*octo*; studeni-*novem*; i prosinac-*decem*) - *Encyclopedia Britannica* : <https://www.britannica.com/list/22-questions-about-time-and-timekeeping-answered> (17.07.2024.) s. v. history of timekeeping

³⁰ Huitzilopochtli-bog rata; Tonatiuh-bog sunca; Tlaloc-bog kiše i Quetzalcóatl-Pernata zmija koja je bila dijelom božanstvo, a dijelom kultni heroj.

vremenskih ritmova oblikuje ljudski život. Važno je napomenuti da su pogani smatrali da je vrijeme ciklično, a kršćani smatraju da je vrijeme linearno. To razmišljanje za pogane je shvatljivo s obzirom na prethodno objašnjene kozmičke ritmove. Upravo zbog cikličnog shvaćanja vremena mnoge su religije nekim prirodnim pojavama pridavali statuse blagdana i pojavama koje su obilježene nadnaravnom moći. Religije koje su to činile su mnoge: grčka, rimska, egipatska, keltska, majanska, astečka i mnoge druge.

Asteci su možda bili najviše opčinjeni vremenom i utjecajem prirodnih pojava na život čovjeka i cijelog jednog naroda. Njihova vjera je bila sinkretistička i upijala je elemente iz raznih drugih srednjoameričkih kultura. Vjerovali su da postoji više bogova³¹. Ovom narodu žrtve nisu bile strane. Kako bi osigurali svome narodu napredak i opstanak Asteci su trebali hraniti boga sunca ljudskom krvlju i prinositi srce žrtvovane osobe. Za njih je rat bio obaveza, kako bi osigurali zarobljenike koji su im naposljetku služili kao žrtve.³² Sunce kao nebesko tijelo koje se svako jutro „nanovo“ rađa, zauzelo je središnju ulogu u svakodnevnom životu pripadnika astečke religije. Štovanjem središnje sile svoje religije, Asteci su osiguravali svojem narodu život. Bolje rečeno žrtvovanjem su zajamčili buduće svitanje, pobjedu nad tamom koja noću prekrije svijet.

Mayanski narod, Maye, su imali jako razvijenu astronomiju koja je bila temelj za kalendarski sustav (solarna godina i sveta godina). Bogovi Maya: Sunca, Mjeseca, kiše i žita. Temeljni vjerski obredi su bili mučenje i žrtvovanje, a smatralo se da jamče plodnost i smiruju srdžbu bogova.³³ Opčarani nebeskim tijelima (Sunce, Mjesec, Venera...) i iskusni u astronomiji, koristili su sva moguća sredstva za organiziranje ritualnih obreda i proricanja. Razne ceremonije su služile kao sinergija između bogova i naroda. Neke od najvažnijih svečanosti su obredni plesovi prilikom izlaska sunca. Pri tom obredu svećenici su izgovarali molitve i prinosili darove. Uglavnom su kao darove prinosili tamjan i hranu. Mnogi hramovi i građevine su građeni kako bi se prilikom proljetnih i jesenskih ekvinocija ilustrirali svjetlosni efekti.³⁴ Upravo u tim vremenima solsticija i ekvinocija organizirali su se festivali Sunca, kojim se osiguravala dugovječnost. Postoje i druge svečanosti prema Mjesecu i Veneri. Ritualnost prema Mjesecu vezan je uz plodnost jer su Maye vjerovale da mjesečeve mijene utječu na plodnost zemlje i žena. Obredima u čast Mjeseca pricalo se vrijeme sjetve i gradnje, te zazivala zaštita od suše. Promatranje Venere je bilo ključno za ratne pohode i

³¹ E. Prestage, s. v. aztec , u: *The Encyclopedia Britannica*, 3., 86.

³² Isto.

³³ Piramida Chichen Itzi, poznata kao El Castillo.

³⁴ Robert Brow, 99.

političke odluke, njena vidljivost označavala je pogodne trenutke za pobjedu. Vidljivost Venere kao Jutarnje ili Večernje zvijezde pozivalo je narod na izvođenje obreda pripreme za rat.

Napretkom civilizacija došlo je do odmaka od ljudskih žrtava. Tako rimska i grčka religija prelaze na druge oblike žrtve. Razarajući gnjev bogova pokušavaju „otkloniti molitvama, prolijevanjem vina i žrtvom“³⁵ Specifičnost rimske i grčke jest štovanje istih bogova samo pod drugim nazivom.³⁶ Nazivom koji su Rimljani preuzeli od Grka. Neki od bogova su: Saturn / Kron - Otac bogova i bog vremena; Jupiter / Zeus - bog svjetla i gromovnik; Neptun / Posejdon - bog mora i zemljotresa; Merkur / Hermes - bog trgovine i putovanja; Apolon / Apolon - bog Sunca; Dijana / Artemida - božica prirode i mnogi drugi.³⁷ Ove religije su imale boga kojem su upućivale molitve za određene potrebe. Molitve su upućivane bacanjem tamjana, polijevanjem vinom, raznim ritualima i plesovima u čast određenom bogu. Rimljani su, kao i gore spomenuti Asteci i Maje u središtu svoje religije imalo Sunce. Dan zimskog solsticija, 25. prosinca, stari Rimljani su slavili Rođenje nepobjedivog Sunca. Proslava je uključivala izgovaranje molitava, prinošenje žrtava i paljenje vatre. Proslava je simbolizirala nadu u obnovu, i nakon najduže noći svjetlost se vraća.³⁸ Postojale su još mnoge proslave koje su se nazivale festivalima u čast bogova, a narodu su osiguravale prosperitet i sigurnost.³⁹ Dani u tjednu su isto tako bili posvećene bogovima.⁴⁰ Dan posvećen Marsu jest dan obilježen prinosima žrtava samih vojnika, kako bi zadobili hrabrost i zaštitu u ratu. Kako bi održali strahopoštovanje prema bogu Suncu, Rimljani, odnosno svećenici u zoru za početak novog dana izgovaraju molitve i prinose jednostavne darove⁴¹ kojim ištu blagoslovljen dan. Završetkom dana svećenici su upućivali molitve zahvale za protekli dan bogu Suncu, a započinjali obred posvećen Bogu Mjesecu, odnosno Mjesečevoj svjetlosti koja u tamnim noćima čuva mir do ponovnog izlaska Sunca. Unutar rimske religije postojalo je mnogo kultova koji su o zalasku sunca vršili obrede inicijacije, tj. tajne obrede. Činili su to s vjerom da noć nudi zaštitu i osigurava duhovno prosvjetljenje.

³⁵ Isto.

³⁶ *Wikipedija, besplatna enciklopedija* https://hr.wikipedia.org/wiki/Rimska_mitologija (19.07.2024.) s. v. rimska mitologija

³⁷ *Encyclopedia Britannica*: <https://www.britannica.com/search?query=roman+festivals> (19.07.2024.) s. v. roman festivals

³⁸ *Encyclopedia Britannica*: <https://www.britannica.com/science/calendar/The-Gregorian-calendar> (13.09.2024.) s. v. the Gregorian calendar

³⁹ Usp. Isto.

⁴⁰ Oslobođenje duha zemaljskih spona koje rezultira postizanjem oslobođenja (ekstaze).

⁴¹ Religiozno iskustvo koje rezultira čovjekovim osjećajem za sveto i božansko.

Uz ove prethodno nabrojene religije postoji i slavenska religija ili vjerovanja koja su prevladavali na ovim našim prostorima. Slaveni su vjerovali u duhove koji su obitavali u prostorijama, objektima i mjestima. Jedan od njih je duh drveća koji obitava u šumama ili štiti / šteti kućama koje su izrađene od drveta.⁴² Stari Slaveni su vjerovali u više božanstava (Veles, Perun, Jarilo, Morana, Svarog, Mokoš, Svantevid). Perun je „bog gromovnik, a time i bog ognja i dažda“⁴³ po njemu su nazivani razni planinski vrhovi, najbliže nam je brdo Perun, u Poljicima u blizini izvorišta rijeke Žrnovnice. Dolaskom kršćanstva na područje Dalmacije „zamijenili su ga sv. Ilija, sv. Vid i sv. Mihovil“⁴⁴. Bog Veles ili Volos je „bog stoke i svega blaga; udjeljuje bogatstvo i dobrobit“⁴⁵ povezan je uz kolendavanje, a zamijenili su ga „sv. Vlaho i sv. Blaž“⁴⁶. Trag ovog slavenskog boga vidljiva je u običaju *vezanja Volosove brade* pri žetvi⁴⁷, po nazivu manjeg gradića nedaleko Opatije, Volosko i planine Velež u BiH.

Stari Slaveni su pri izlasku sunca na obzor izlazili iz svojih kuća, širili ruke te molili blagoslov za plodan dan, a u predvečerje su izgovarali zahvalnice. Zahvalnice su se obično izgovarale uz ognjište ili na otvorenom. Darovi koje su prinosili bile su simbolične žrtve, kao žitarice, mlijeko ili komadi kruha. Obredi i božanstva su različiti kod južnih, zapadnih i istočnih Slavena, međutim pogled na cjelokupnu staroslavensku religiju zajedničko je upravo to da su imali dobre i loše bogove. Koji su usko vezani za svjetlost odnosno dan i nedostatak svjetlosti, noć. Iz praćenja Mjesečevih i Sunčevih mijena proizlaze rituali, koji su i danas prisutni u narodu. Obred ritualnog paljenja vatre s plesovima, čije otiske pronalazimo u paljenju svitnjaka uoči sv. Ivana. Vidljiva je sličnost s drugim religijama, prikaz borbe dobra i zla, svjetla i tame, na koncu sam utjecaj izmjene dana i noći na čovjka. Međutim „u historiji religija vjerojatno nema ni jednog područja koje bi bilo tako slabo poznato i tako teško pristupačno, kao što su religije starih Slavena“⁴⁸.

⁴² M. Eliade, *Sveto i profano*, Sintagma, Zagreb, 2002., 43.

⁴³ Huitzilopochtli-bog rata; Tonatiuh-bog sunca; Tlaloc-bog kiše i Quetzalcóatl-Pernata zmija koja je bila dijelom božanstvo, a dijelom kultni heroj.

⁴⁴ E. Prestage, s. v. aztec, u: *The Encyclopedia Britannica*, 3., 86.

⁴⁵ Isto.

⁴⁶ Isto.

⁴⁷ *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža <https://enciklopedija.hr/clanak/brojanice> (18.07.2024.) s. v. mjerenje vremena

⁴⁸ Piramida Chichen Itzi, poznata kao El Castillo.

2.2. Vrijeme u današnjim istočnjačkim religijama

Nakon starih politeističkih religija (poganske) koje smo obradili u prethodnom poglavlju potrebno je spomenuti suvremene politeističke religije. Religije koje su i danas prisutne u svijetu i imaju veliki broj sljedbenika. Na tragu gore rečenog, politeizam je „najrašireniji religijski oblik antičkoga svijeta, sredozemnoga i bliskoistočnoga (egipatska, mezopotamska, grčka i rimska religija); pripadale su mu germanska, keltska, slavenska, aztečka i mayanska religija, a javlja se i u pučkim oblicima hinduizma i budizma“⁴⁹. Mi ćemo se usredotočiti na neke od istočnjačkih religija kako bismo dobili što bolju predodžbu takvoj vrsti religija kojima je glavni cilj postići oslobođenje. Postoje mnogi pravci istočnjačkih religija (budizam, hinduizam, brahmanizam i đainizam) koji su proizašli iz kineskih i indijskih religija. Oslobođenje ili nirvana kojem streme pripadnici ovih religija jest oslobođenje od ovozemaljskog koje narušava sklad duše s božanstvom. Zbog shvaćanja pojma vremena kao kružno, koje se ponavlja, cilj mokše ili nirvane je prekinuti taj krug i doživjeti prosvjetljenje ili trajni mir. Postizanje takvog cilja uvjetovano je disciplinom⁵⁰ i duhovnom praksom. Približavanje mokši za vjernika znači prekidanje ciklusa patnje uz kontroliranje disanja i meditaciju. Što je osoba bliže prosvjetljenju i nutarnjem miru, gase se svi nutarnji porivi i želje. Na koncu osoba dolazi do trenutka u kojem nema osjećaja za ovaj svijet, nema ega, drugim riječima postiže blaženstvo i postaje jedno s božanskim. U judeokršćanskoj tradiciji to jedinstvo sa božanskim jest vječnost.

Brahmanizam je „drevna indijska religijska tradicija proizašla iz ranije vedske religije“⁵¹, a razvio se na području današnje Indije. Specifičnost brahmanizma jest razvijeno svojevrсно trojstvo (*Trimurti*) koji predstavljaju emanaciju vrhovnog bića.⁵² Vjeruju u reinkarnaciju i sveti tekstovi su im *Vede*.⁵³ Koje se sastoje od poezije, filozofskih dijaloga, mitova i ritualnih napjeva. Vedske ceremonije su izvršavane uz pratnju himne *Rigvede*, ritualno žrtvovanje životinja i ispijanja svetog pića. Brahmanizam kao dio vedske religije pripada žrtvenoj religiji u kojoj se žrtvovalo božanstvima, ponajviše muškim božanstvima. Način štovanja bogova vezan je uz nebeske pojave i fenomene, kao i uz ostale prirodne pojave koje imaju elemente ritmičnosti. Darovi bogovima su bili prinošeni na svetoj vatri u

⁴⁹ Robert Brow, 99.

⁵⁰ Usp. Robert Brow, 120.

⁵¹ Bogovi Brahma (stvoritelj), Višnua (čuvara) i Šiva (razaratelj).

⁵² *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža
<https://www.enciklopedija.hr/clanak/brahmanizam> (20.07.2024.) s. v. brahmanizam

⁵³ Isto.

panteonima, kako bi ljudi zauzvrat dobili muško potomstvo, blagostanje i razne materijalističke pogodnosti.⁵⁴ Kao i svaka religija imali su svoje dnevne obveze tj. imali su razvijen ritual u kojem su morali „ujutro i navečer recitira *Savitri*, kratku molitvu u čast oživljavajućeg sunca“⁵⁵. Sunce smatraju manifestacijom Brahmana, te jutom izvršavaju obredno pranje na svetim rijekama. Jutarnje zrake sunca za njim imaju moć pročišćenja, tako da se sve obredi vezani za izlazak sunca drže obaveznim i svetim. Najpoznatija mantra Gajatri mantra recitira se ujutro s molbom za duhovno prosvjetljenje i zahvalnost. Sve to proizlazi iz cikličkog shvaćanja vremena, svaki dan se nanovo rađa, svijet prolazi kroz cikluse stvaranja i uništenja.

Đainizam spada u tri najstarije indijske religije koje se posvećuju pronalaženju puta do duhovne čistoće i prosvjetljenja. Vrhunac đainizma je *moksha* (mokša) oslobođenje koje đainisti žele postići raznim molitvenim ritualima.⁵⁶ Specifikum ove religije jest potpuna oslonjenost na vlastite snage i zasluge.“ Postojanje bogova se ne poriče, ali se njihovo obožavanje smatra beskorisnim „⁵⁷ no, u hramovima na čast uzdižu svetci i „u đainskim se domovima nalaze kućna svetišta“⁵⁸. Vjernici u ovoj strogoj religioznosti imaju velike obredne rituale koji su određeni za izvršavanje svakoga dana. Tako da se „svakoga dana pobožno ustaju prije zore i držeći u ruci brojanice od 108 kuglica prizivaju Pet Velikih Bića, klanjajući se sklopljenih ruku prema istoku, sjeveru, zapadu i jugu.“⁵⁹ Kao sve religije ni ova nije lišena popratnih znakova, „u međuvremenu se pjevaju stihovi na čast lika, tamjanom i svjetiljkama maše se na pragu, a na stolu pred vratima žrtvuje se riža“ u sve te obrede uključeno je i duhovno klanjanje koje se izvršava na način da vjernik „kleknuvši tri puta pred likom i prizivajući vrline *tirthankare*, pjevajući mu hvale, zatim hodajući natraške prema vratima dok ponavlja *Avassahi* (što mu dozvoljava da se ponovno uključi u svjetovne poslove) skupljenih ruku izlazi“⁶⁰.

⁵⁴ C. F. Aiken, *Katolička enciklopedija*, Robert Appleton Company, New York, 1907.

<https://www.newadvent.org/cathen/02730a.htm> (20.07.2024.) s. v. brahmanism

⁵⁵ *Encyclopedia Britannica*: <https://www.britannica.com/topic/Jainism> (20.07.2024.) s. v. jainism

⁵⁶ *Encyclopedia Britannica*: s. v. history of timekeeping

⁵⁷ M. Langley, Poštivanje svega života u: R. Pierce Beaver i dr. (ur.) *Religije svijeta, Enciklopedijski priručnik*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1998., 219.

⁵⁸ Isto. 220.

⁵⁹ (siječanj-*Janus*; veljača-*Februalia*; ožujak-*Mars*; travanj-po riječi *aperire* što znači otvoriti, pupanje cvjetova i stabala; svibanj-*Maiesti*; lipanj-*Junoni*; srpanj-*Cezaru*, koji je rođen u ovom mjesecu; kolovoz- *Augustu*; zadnja četiri mjeseca imaju brojana značenja: rujanj-*septem*; listopad-*octo*; studeni-*novem*; i prosinac-*decem*) - *Encyclopedia Britannica* : <https://www.britannica.com/list/22-questions-about-time-and-timekeeping-answered> (17.07.2024.) s. v. history of timekeeping

⁶⁰ Karma predstavlja zemaljske stvari (želje) koje priječe oslobođenje.

Nebeska tijela nisu u središtu ovih istočnjačkih religija, međutim ipak u sunčevu izlaženju i zalaženju uočavaju neke posebnosti koje se vežu uz njihove obredne rituale. Gore spomenuti obredno kupanje u svetim rijekama, ili upijanje prvih sunčevih zraka koje imaju moć izbrisati grijeh. Jutro i večer predstavljaju smiraje dana u kojima vjernici kroz meditaciju pokušavaju doći do duhovne čistoće i nutarnje jedostavnosti. Dan i noć odnosno svjetlost i tama simboliziraju stanje duše, odnosno duhovno prosvijetljene ili terete karme⁶¹.

2.3. Posveta vremena u judaizmu i islamu

Stari zavjet i Qu'ran su svete knjige židova, kršćana i muslimana, u kojima je ispričovijedan Abrahamov život. Iz tog razloga se te tri monoteističke religije nazivaju abrahamske religije. Abrahamu je Bog dao obećanje da će od njega učiniti veliki narod, koji će biti nebrojeno veliki, te često nailazimo na naziv praotac naše vjere. Osim sličnosti u svetim knjigama, ove tri velike religije su slične i u izvršavanju religijskih obreda, žrtvovanje i molitva. Obredi su bitno uvjetovani izmjenama noći i dana.

Islamska religija nastala je u 7. stoljeću, utemeljio ju je prorok Muhamed u Arabiji. Islam se oslanja na linearni tijek vremena. Štoviše Sveta knjiga Qu'ran ima teocentričnu viziju vremena koje je sveto jer ga je stvorio sam Bog i njime upravlja Bog.⁶² Iz čega proizlazi da je pojedinac ovisan o Stvoritelju. Vjernik svoju vjeru izražava odlaskom u džamiju na molitvu i dobrim djelima. U Islamu postoji pet stupova, tzv. vjerničkih dužnosti: ispovijest vjere, obredna molitva – *namaz*, ramazanski post – *Kurban bajram i Ramazanski bajram*, vjerski prinos – *zekat*, hodočašće u Meku – *hadž*.⁶³ Glavni molitveni dan za vjernika islamske vjeroispovijesti je petak. Vjernici su, uz izvršavanje obveznih postova, obvezni suzdržavati se od konzumiranja opojnih pića i svinjetine te obrezanje. U Qu'ranu glavna okosnica koje se vjernik treba pridržavati jest: činiti dobro, a izbjegavati zlo. Sve odnose koji su vezani za bogoštovlje, društvo i obitelj propisuje šerijatsko pravo.⁶⁴ Molitveni obredi, koji se obavljaju (izvršavaju) pet puta na dan, započinju obrednim pranjem. „U zoru, u podne, poslije podne, o zalasku sunca i uvečer“⁶⁵ imam s minareta poziva vjernike na molitvu. Molitva se obavlja na način da su vjernici okrenuti u „zajedničkom smjeru (prema Kabi u

⁶¹ Usp. G. Bowering, *The concept of time in Islam*, Proceedings of the American Philosophical Society, 141, 1997., 1., 55-66

⁶² *Encyclopedia Britannica*: s. v. history of timekeeping

⁶³ Med, vino, tamjan.

⁶⁴ *Encyclopedia Britannica*: <https://www.britannica.com/topic/Slavic-religion> (19.07.2024.) s. v. slavic religion

⁶⁵ *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža <https://www.enciklopedija.hr/clanak/perun> (19.07.2024.) s. v. Perun

Meki)⁶⁶ i klanjaju se „u nizu obrednih pokreta sve dok iz početnog stajaceg položaja svi ne kleknu i čelom dodiruju tlo“⁶⁷. Molitelji su tijekom molitve okrenuti prema Kabi u Meki, čime se iskazuje „predanost Allahu i moli njegovo vodstvo i milost“⁶⁸. Za vrijeme trajanja molitve žene su odjeljene od muškaraca. Svaki trenutak koji vjernik proživljava povezano je s duhovnim napretkom i s idejom o prolaznosti života. Život se nastavlja u vječnosti kod Boga, nema prekidanja tijekom vremena. Vrijeme sada je čimbenik koji treba koristiti mudro u skladu sa duhovnim i moralnim normama. Postoje posebni datumi vezani uz lunarni kalendar te omogućuju nekakve olakšice na putu prema vječnosti. Postovima i dnevnim i noćnim molitvama vjernici održavaju svoju povezanost s Bogom. Islam koristi mjesečev kalendar poznatiji kao Hidžretski kalendar. Koji započinje događajem preseljenja proroka Muhameda iz Meke u Medinu 622. godine. Mjesečeve faze određuju kalendar koji je kraći od solarnog kalendara.

Druga jednobožačka religija jest židovstvo, koje je najbližnije kršćanstvu. Kršćanstvo je zapravo proizišlo iz židovstva, jer je Isus Krist bio Židov kao i njegovi učenici. Obrednost židovskog naroda je usko vezana uz dnevne cikluse. Dan za Židove započinje zalaskom sunca, kao da se dan u toj noći rađa i sa izlaskom sunca sija u svoj svojoj punini. „Pobožni Židov moli se tri put dnevno – ujutro, poslije podne i navečer, kod kuće ili u sinagogi.“⁶⁹ Vjerničke prakse su određene samom poviješću izabranog naroda koja je zapisana u Tori i rabinskim tradicijama. Ispovijest židovske vjere sažeta je u Mojsijevim riječima: *Š'ma Jisra'el* - Čuj, Izraele, Gospod je Bog naš, Gospod je jedan. Najvažnije mjesto vjernicima je Jeruzalemski Hram koji je 70. godine uništen i od njega je ostao zapadni zid koji se danas naziva „Zid plača - *kōtel ma'ārabī*“. Protokom vremena zid postaje nacionalni simbol i mjesto molitve i hodočašća. S toga se pred zidom često obavljaju molitvena bogoslužja - čitanja Tore, prilikom čega su žene odjeljene od muškaraca *mehicom* odnosno zaslonom.⁷⁰ Razorenjem Hrama sinagoge postaju mjesta okupljanja vjernika na bogoslužje.⁷¹ Dan koje je posvećen Jahvi jest subota – *šabbāt*. Subotom se Židovi spominju Gospodnjeg počinka nakon stvaranja svijeta i taj dan je dan punog mjeseca. Neki od propisanih svetkovina su *Pesah-*

⁶⁶ Isto.

⁶⁷ *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža <https://www.enciklopedija.hr/clanak/65288> (19.07.2024.) s. v. Veles

⁶⁸ Isto.

⁶⁹ Isto.

⁷⁰ F. Ledić, *Mitologija Slavena: tragom kultova i vjerovanja starih Slavena*, Tiskara Epoha, Zagreb, 1969., 134.

⁷¹ *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža <https://www.enciklopedija.hr/clanak/politeizam> (20.07.2024.) s. v. politeizam

Pasha, *Šavuot* - Tjedni, Sedmice, *Sukot* – Sjenice, *Roš haŠana* – Nova godina, *Jom Kipur* - Dan oprosta i pokajanja, *Purim* – Blagdan izbavljenja, *Hanuka* – Blagdan svjetlosti. Blagdani se određuju prema mjesečevim mijenama, tako se *pesah* slavi 14./15. nisana, odnosno prvi proljetni puni mjesec, ožujak/travanj. Židovi koriste kombinaciju solarno – lunarnog kalendara. Pretežito su oslonjeni na lunarni kalendar, a neke razlike koje su vezane uz sezonske cikluse korigiraju solarnim kalendarom.

3. KRŠĆANSTVO

Za vrijeme prvih kršćanskih zajednica postepeno se formirala kršćanska molitva kakvu je danas poznajemo i „budući da je evoluirala tijekom 2000 godina, izrazito je bogata i raznolika“. Na kršćansku je duhovnost uvelike utjecala židovska tradicija iz koje je proistekla. Prvi kršćani su se o izlasku sunca skupljali na molitvu i pjevali hvalospjeve posebno na čast Mladog sunca – Isusa. U Svetom pismu pronalazimo mnoge zapise dnevnog ritma jednog Židova koji „večerom, jutrom i o podne“ upućuje svoju molitvu Jahvi, koje su kršćani kasnije preuzeli. Međutim pronalazimo i zapise kako su kršćani po uzoru na Židove ustrojili svoju molitvu. Kršćani danas posjeduju mnoge oblike molitve: meditacija, liturgija časova, molitva srca, molitva krunice, anđeoski pozdrav i razne oblike pučkih pobožnosti. Molitva kršćaninu predstavlja „uzdignuće duše k Bogu ili traženje primjerenih dobara od Boga“. Molitva se može razlikovati u određenim zajednicama. Prilikom ovog proučavanja, proučavati ćemo rimokatoličke načine posvete vremena tj. dana.

3.1. Posveta dana – Liturgija Časova

Časoslov ili *breviarium* je knjiga koja sadrži svakodnevne molitve koje su obvezni moliti svi klerici i redovnici. Časoslovom se posvećuje vrijeme koje vjernik proživljava na zemlji, i u ovozemnom putovanju posvećuje dane svom Spasitelju i Otkupitelji.⁷² Bilo prigodnicom kada se slave neki događaji iz Kristova života ili neki od Božjih ugodnika. Sastoji se od noćnih (*horae*) i dnevnih časova, „da se slavljanjem Boga posveti čitav tok dana i noći“⁷³. Noćni časovi se nazivaju *nocturni*, a dnevni časovi su jutarnje pohvale (*ad laudes matutinae*), srednji časovi – *ad horam mediam* (*prima* - oko 6 sati ujutro, *tertia* - oko 9 sati, *sexta* - oko podneva, *nona* - oko 3 sata poslije podne), večernje hvale (*ad vespertas*), služba čitanja (*officium lectionis*) i povečerje (*completorium*). Molitva se sastoji od himana, antifona, psalama, čitanja iz Biblije i otačke predaje, otpjeva, molbenica/prošnji.

Časoslov je u više navrata reformiran, preveden je na narodni jezik i ukinut je prvi čas (*prima*). Potreba za molitvom časoslova proistječe iz apostolske preporuke da se „moli bez prestanka“⁷⁴ te je molitva uređena tako da se slava Bogu podaje cijeli dan i noć, bez prestanka. U jednom dijelu svijeta molitva možda završava, ali u drugom dijelu počinje. To će tako biti do svršetka svijeta jer je Crkva mistično tijelo Kristovo. Moliti je mogu, uz

⁷² Stroga askeza (bez nasilja i bez materijalnog posjeda).

⁷³ H. Julius Eggeling, s. v. brahmanism u: *The encyclopedia Britannica*, 4., 385.

⁷⁴ Bogovi Brahma (stvoritelja), Višnua (čuvara) i Šiva (razaratelja).

klerike i redovnike, i vjernici laici. Njeno poslanje jest „da postane molitva svega Božjega naroda“⁷⁵. „U njoj sam Krist »nastavlja« vršiti »svećeničku službu po Crkvi«⁷⁶. Liturgija časova potiče vjernike da usklade glas sa srcem koje moli i tako prožive i steknu obilatije milosti.⁷⁷ U svakom slavljenju liturgije časova koje je puno raznih simbolika, skriva se Kristovo otajstvo. Jutarnja, u sklopu koje se moli evanđeoski hvalospjev *Benedictus*, povezuje „vrijeme buđenja i početak radnog dana s vjerom u Kristovo uskrsnuće“⁷⁸. Časovi koji se mole poslije jutarnje, a prije večernje, simbolički su povezani sa „trenutcima kronološki najbližima Kristovoj mucij“⁷⁹. Treći čas se referira na poslanje Duha Svetoga, šesti na Kristovu muku, a deveti na Kristovu smrt. Večernja molitva časoslova ovijena je u zahvalnost koja se posebno izriče evanđeoskim hvalospjevom *Magnificat*, a „temelji se na odnosu ispunjenja ljudskog djela tijekom dana koji naginje kraju i ispunjenja Božjega djela u Kristovu vazmu“⁸⁰. Služba čitanja se razlikuje od časova, jer sadrži dva duža čitanja, jedno iz Svetog pisma i drugo iz otačke predaje. Cilj ovog slavlje jest pokazati vjernicima „da se Riječ nalazi unutar objaviteljskog događaja i da se sluša unutar molitvenog čina“ zahtijevajući suradnju zajednice, što jasno naznačuje otpjev. Povečerje kao posljednja molitva u danu osvrće se „na protekli dan“, ispitom savjesti i hvalospjevom starca Šimuna *Sad otpuštaš*.

Bitna zadaća časoslova jest molitva „na mjestu gdje nema Presvetoga, da bi se pojačala važnost Božje nazočnosti“⁸¹. Časoslov kao izraz iskrene pobožnosti krije veliko bogatstvo pobožnih vježbi koje potiču duh na pokoru i obraćenje. Bitno je sjedinjen s liturgijskim vremenom i prati čovjekom put u ovoj suznoj dolini. Pozvani smo kao hodočasnici na ovoj zemlji organizirati molitvu kako nama osobno odgovara, bilo to kroz sudjelovanje na organiziranim molitvama u crkvama ili redovničkim zajednicama, te organiziranjem molitvenog okružja u svojim domovima. Najkraće rečeno „liturgija časova prereče povijest spasenja u dnevnome ritmu buđenja, rada smiraja i počinaka i to kroz slavlje jutarnje, večernje, srednjeg časa, povečerja i službe čitanja“⁸². Molitve u časoslovu bitno

⁷⁵ *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža
<https://www.enciklopedija.hr/clanak/brahmanizam> (20.07.2024.) s. v. brahmanizam

⁷⁶ Usp. *Encyclopedia Britannica*: <https://www.britannica.com/topic/Vedic-religion> (20.07.2024.) s. v. vedic religion

⁷⁷ C. F. Aiken, *Katolička enciklopedija*, Robert Appleton Company, New York, 1907.
<https://www.newadvent.org/cathen/02730a.htm> (20.07.2024.) s. v. brahmanism

⁷⁸ *Encyclopedia Britannica*: <https://www.britannica.com/topic/Jainism> (20.07.2024.) s. v. jainism

⁷⁹ Isto. Aiken

⁸⁰ M. Langley, Poštivanje svega života u: R. Pierce Beaver i dr. (ur.) *Religije svijeta, Enciklopedijski priručnik, Kršćanska sadašnjost*, Zagreb, 1998., 219.

⁸¹ Isto. 220.

⁸² Isto.

sjedinjeno prate tijekom liturgijske godine, koja je uređena na način da u jednoj kalendarskoj godini proslavimo sve Kristove svetkovine.

Krist kroz molitvu koju mu vjernici upravljaju, sjedinjuje ljudsku zajednicu i pridružuje ih sebi. Time Sveti sabor osvještava vjernike da on vrši svoju svećeničku službu u Crkvi ne samo u euharistijskom slavlju, „nego i drugim načinima, osobito obavljanjem božanskog časoslova“⁸³, kojim Crkva širom svijeta „bez prestanka hvali Gospodina i posređuje za spasenje svega svijeta“⁸⁴.

Svaki dan koji Crkva posvećuje nije „isti“ postoji razlika u danima. Tako primjerice imamo svetkovinu, blagdan, spomendan i običan dan kroz godinu. Razlika među njima jest u veličini slavlja. U raznim slavljima osim Događaja u Kristovom životu možemo se spominjati i života Blažene Djevice Marije, sv. Josipa, apostola, mučenika i drugih svetaca koji su se odlikovali raznim krjepostima. Primat među svim ovim slavljima zauzima nedjelja, jer je ona „najosnovniji blagdan koji vjernicima valja stavljati pred oči i silno ga naglašavati, tako da također bude danom veselja i počinka od posla“⁸⁵. Blagdan je događaj koji uključuje sudjelovanje cijele zajednice (vjernika ili obitelji) i usko je povezana. Nedjeljom se okupljamo u zajednici kojoj pripadamo i po kojoj se mi identificiramo. Vrijeme blagdana, znamo iz komercijalnog svijeta, je precizno određeno i bitno se razlikuje od običnog dana u radnom tjednu. Blagdanima prekidamo onu svakodnevnicu koja nas nekada zarobljava. Svakodnevlje prekidamo slavljem koje nas izdiže iznad ovo zemne stvarnosti i uzdiže. Uzdižati se možemo kao vjernici u Crkvi, ali i u odsustvu rada okruženi najbližima. Naš kršćanski dan počinka-nedjelja potječe iz židovske tradicije – Šabat, koji je temeljni događaj spasenja za sve Židove. Kršćani preuzimaju nedjelju kao dan odmora i dana posvećenog Gospodinu iz razloga Kristova Uskrsnuća koje se dogodilo u nedjelju – prvoga dana u tjednu. Te iz toga slijedi da je subota proslava stvaranja svijeta i izlaska iz zemlje ropstva, a nedjelja dan okupljanja kršćana u zajednici oko stola Gospodnjeg.

⁸³ Karma predstavlja zemaljske stvari (želje) koje priječe oslobođenje.

⁸⁴ Usp. G. Bowering, *The concept of time in Islam*, Proceedings of the American Philosophical Society, 141, 1997., 1., 55-66

⁸⁵ Usp. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža <https://www.enciklopedija.hr/clanak/islam> (24.08.2024.) s. v. islam

3.2. Posveta godine – Liturgijska godina

Liturgijska godina je ciklus vremena koji strukturira vjerski život i obrede. „Tijekom pak godine Crkva razvija čitavo Kristovo otajstvo od utjelovljenja i rođenja do uzašašća, do duhovskog dana i iščekivanja blažene nade i dolaska Gospodnjeg.“⁸⁶ Moguća su odstupanja među različitim kršćanskim denominacijama, ali svrha je slična ako ne i ista, odgajati „vjernike po pobožnim vježbama duha i tijela“⁸⁷. Ciklusi liturgijske godine su: vazmeni ciklus, božićni ciklus i ciklus vremena kroz godinu. Kroz svako od tih vremena vjernici se spremaju za proslavu neke od vjerskih istina (Navještenje, Rođenje, Uskrsnuće Kristovo). Određivanje nekih slavlja vjere podliježu promjenama, zbog oslanjanja na lunarni kalendar (Uskrs). Poimanje vremena u kršćanstvu je linearno, ali isto tako postoje strogo određeni datumi svetkovanja, a i kao gore spomenuto, postoje ona koja su podložna promjenama.

Vazmeni ciklus ili vazmeno vrijeme omeđeno je Pepelnicom i Duhovima. Pepelnicom započinje korizma koja traje četrdeset dana i za to vrijeme se vjernici duhovno pripremaju za proslavu najveće svetkovine, odnosno Uskrsnuće Gospodnje. Vazmeno je otajstvo sadržano u svakom liturgijskom slavlju kao Kristova Pasha odnosno „njegov prijelaz s ovoga svijeta k Ocu po mucu smrti i uskrsnuću“⁸⁸. Posebna priprava za slavlje Uskrsa jest korizmeni hod, koji je kršćanina prvotno pozivao na pripravu za krštenje koje se događalo u uskršnjoj noći. Danas je tijekom korizme naglasak stavljen na obraćenje i oslobođenje od grijeha. Korizma završava svetim trodnevljem⁸⁹. Kada se vjerniku približavaju u većem intenzitetu posljednji trenutci Kristova ovozemaljskog života - Pashalna večera, odnosno ustanovljenje euharistije, muka, smrt i uskrsnuće. Slavlje Uskrsa ovisno je o datumu židovske Pashe, prva nedjelja poslije 14. nisana. „Postojala je stara tradicija da je na dan proljetnog ekvinocija, tj. 25. ožujka, bio stvoren svijet“⁹⁰, što je ujedno bio dan utjelovljenja Riječi u krilo Djevice. Na ovom primjeru vidljiva nam je poveznica sunčevih mijena sa blagdanima. Sabor u Niceji, 325. godine, donosi slijedeće odredbice: Pasha/Uskrs se mora uvijek slaviti u nedjelju, Pasha ne smije nikad biti u isti dan sa židovskom Pashom i Dan Pashe treba biti prva nedjelja nakon proljetnog uštapa.⁹¹ Vazmeno bdijenje kao vrhunac trodnevlja sastoji se od Službe svjetla, Službe riječi, Krsne službe i Euharistijske službe. Ovim se želi vjerniku u pamet dozvati

⁸⁶ Isto.

⁸⁷ D. Kerr, Štovanje u islamu u: Robert Pierce Beaver i dr. (ur.) *Religije svijeta, Enciklopedijski priručnik*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1998., 321.

⁸⁸ Isto.

⁸⁹ Isto.

⁹⁰ Isto.

⁹¹ D. Harley, Izabrani narod: judaizam u: Robert Pierce Beaver i dr. (ur.) *Religije svijeta, Enciklopedijski priručnik*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1998., 307.

slijedeće teme: „- Uskrsnuće je novo stvaranje; - Izlazak: svijeća je stup što vodi narod u Izlazak; - Svijeća je svijetiljka Crkve što čeka svoga zaručnika; - Simbolizam pčela“⁹². Svjetlo simbolizira Krista koji razgani tminu grijeha, čitanje riječi priziva u pamet povijest spasenja, blagoslov vode prelazak preko Crvenog mora i sam obred krštenja. Proslavom Uskrsnuća Gospodina Crkva ulazi u vrijeme iščekivanja duha branitelja, Duha Svetoga. Pedesetnica nije ništa drugo nego produženo slavlje Uskrsa, kada Crkva proživljava ispunjenje Starog Zavjeta iščekivanja.

Božićni ciklus je možda i najprepoznatljiviji u kršćanstvu, jer mu je vanjska proslava neodvojiva od društvenih struktura. Ciklus iščekivanja Kristovog očitovanja u tijelu usmjerenom prema Vazmenom otajstvu, za koji se pripremamo kroz vrijeme došašća. Vrijeme iščekivanja Krista, prvi put u tijelu ili drugi Kristov dolazak na koncu vremena. Cilj ovih isprepletenosti jest poticanje na slavljenje i sjećanje Utjelovljenja ali i budno iščekivanje ponovnog Kristova dolaska. Došašće je spasenjsko slavlje Kristova dolaska: već sad – još ne, i ono nas „odgaja za ljubav koja čezne za Bogom i dostiže ga“⁹³. Božićno vrijeme ima dvije jezgre: Rođenje Gospodinovo i Bogojavljenje. Porijeklo slavljenja Božića možemo povezati sa zimskim ekvinocijem, 25. prosinca, te poganskim proslavama rođenja nepobjedivog sunca. Kako se u hvalospijevu Benedictus pjeva o Mladom suncu s visine, logičkim slijedom dolazimo do poveznice Krista i Sunca. Kršćani u Kristovu rođenju promatraju najužu poveznicu s djelom spasenja. Proslava Kristova utjelovljenja proteže se na Bogojavljenje i Krštenje Gospodinovo. Epifanija simbolizira mnoge narode koji će se po Kristu spasiti, ali simboliziraju i mnoge narode koji tragaju za Istinom.

Vrijeme kroz godinu tj. ciklus od trideset i tri nedjelje „nema ničeg što bi mu davalo godišnji značaj“⁹⁴. Obilježeno je nekim izdvojenim Gospodnjim svetkovinama, kvatrama odnosno posnim danima, štovanjem Blažene Djevice Marije i svetaca. U okviru vremena kroz godinu Crkva posvećuje dane ili mjesece određenim svetcima. Tako imamo dane i mjesece posvećeni određenim Božjim ugodnicima⁹⁵ kojim se ište zagovor proslavljene Crkve.

⁹² Usp. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža
<https://www.enciklopedija.hr/clanak/zid-placa> (26.08.2024.) s. v. zid plača

⁹³ *Encyclopedia Britannica*: <https://www.britannica.com/topic/Jainism> (26.08.2024.) s. v. judaism

⁹⁴ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, Sacrosanctum concilium, Konstitucija o svetoj liturgiji, u: *Drugi vatikanski koncil*. Dokumenti, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008., br. 88, (dalje SSC)

⁹⁵ SSC, br. 84.

ZAKLJUČAK

Posveta dana koja uvelike određuje ljudski život se kroz povijest mijenjala. Vidjeli smo bogatstvo i časoslova i liturgijskih slavlja kojima vjernik izriče svoju vjeru i posvećuje svoj rad, teškoće i muke. Posveta dana je ključni trenutak u životu svakog vjernika, jer odražava dubinu vjere. Kroz povijest posveta dana je bila sveprisutna, narod je s Crkvom živio. Na zvuk zvona ostavljao se svaki posao i molilo se bilo *Angelus* ili krunica u zajedništvu s obitelji. Danas u suvremenom svijetu, vjera – a s njom i posveta dana postaje nešto nepotrebno. Suvremeni čovjek je naviknut na moć svojih ruku i svojega rada. Zna ukoliko bude radio imat će sve što mu je potrebno, ali i više od toga.

Takvo nešto prije nije bio slučaj. Čovjek se do prije pedeset godina uzdao u Boga i Božju milost, za uspjeh svakog njegovog rada. Tehnologija i napredak su donijele, uz poželjnu sigurnost i boljitak, netrpeljivost za svaki pa i najmanji oblik oslanjanja na drugoga. Međutim Bog sam sebe potvrđuje i upozorava čovjeka. Božja upozorenja možemo pronaći u svim nepogodama koje zateknu čovjeka nespremna. Razni potresi, požari, ratovi i pandemije, posebice Corona virusa. Onaj tko s Kristom živi i njemu iz dana u dan posvećuje svaki svoj rad, izlazi na kraju kao pobjednik.

BIBLIOGRAFIJA

Biblija, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2016.

Crnčević Ante i Šaško Ivan, *Na vrelu liturgije*, HILP, Zagreb, 2009.

Damašćanski Ivan, *Expositio fidei*, 68 (De fide orthodoxa 3, 24)

DRUGI VATIKANSKI KONCIL, Sacrosanctum concilium, Konstitucija o svetoj liturgiji, u: *Drugi vatikanski koncil. Dokumenti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008.,

Eliade Mircea, *Sveto i profano*, Sintagma, Zagreb, 2002.

Encyclopedia Britannica: <https://www.britannica.com/> (17.07.2024.)

Gerhard Bowering, The concept of time in Islam, *Proceedings of the American Philosophical Society*, 141, 1997., 1., 55-66

HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA (ur. Hrv. Izdanja), *Katekizam Katoličke Crkve*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2016.

Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža
<https://www.lzmk.hr/> (17.07.2024.)

KONGREGACIJA ZA BOGOŠTOVLJE I DISCIPLINU SAKRAMENATA (ur. Ivan Šaško), *Direktorij o Pučkoj pobožnosti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003.

Ledić Franjo, *Mitologija Slavena: tragom kultova i vjerovanja starih Slavena*, Tiskara Epoha, Zagreb, 1969.

Pierce Beaver Robert i dr. (ur.) *Religije svijeta, Enciklopedijski priručnik*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1998.

Šaško Ivan, *Liturgijski simbolički govor*, Glas koncila, Zagreb, 2005.

Šimić Josip, *Pučka pobožnost u posaborskom razdoblju*, Služba Božja, 27, 1987.,1

Špoljarić Drago, Kako dokazujemo dnevni i godišnji smjer Zemljine vrtnje, *Kartografija i geoinformacije*, 13 (2014.) 22

The Catholic Encyclopedia: <http://www.newadvent.org/cathen/07595a.htm> (17.07.2024.)

The encyclopedia Britannica. *A dictionary of arts, science, literature and general informations*, Vol. 3, 4, 22, New York, 1910.

Ujević Mate, *Hrvatska enciklopedija, Hrvatski izdavački bibliografski zavod, Zagreb, (1941.-1945.)*, 2

Wikipedija, besplatna enciklopedija https://hr.wikipedia.org/wiki/Rimska_mitologija (19.07.2024.)

Zagorac Vladimir, *Krist posvetitelj vremena, Kršćanska sadašnjosti, Zagreb, 1996.*

Živković Andrija, *Pobožnost 44 sv. Misa, Bogoslovska smotra, 22, 1934.*, 4

SVEUČILIŠTE U SPLITU

KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja, _____, kao pristupnik za stjecanje zvanja *sveučilišnoga/sveučilišne prvostupnika/prvostupnice katehetike*, izjavljujem da je ovaj završni rad rezultat isključivo moga vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio završnoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnoga rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, _____

Potpis

ABSTRACT

Key words: consecration, day, liturgy, time, chronology, prayer

This paper explores the role and meaning of the consecration of days in the Catholic Church. The research was done in such a way that we first studied how the concept of consecration of the day came about in the first place. What influenced such religious behavior. Devotion has been studied from the very foundations of its existence, from the first religions until today. Inevitably, dedication stems from human fear of the unknown. Pagan religions sacrificed their first-born in order to appease the gods and provide them with prosperity and peace. The Christian consecration of time is tied to that same history. During the Christianization of pagans, Christians necessarily Christianized their customs as well. When adopting other people's customs, there is a great influence on the development of Christian prayer and customs. So we meet holidays that are equivalent to some pagan holidays. And we find in mountain areas or various temples coloring with a double meaning, which were once dedicated to pagan gods, and today are dedicated to saints who are attributed similar powers. The development of the Christian consecration of the day was regulated multiple times, by various councils, documents and decrees approved by the popes. So even today's form of consecration of the day is not eternal, but is subject to changes over time.